ДМИТРО ЧУБ

ЯК МОСКВА РУСИФІКУЄ УКРАЇНУ

(Минуле й сучасне української книжки)

Відтоді, як були написані перші українські книжки, що збереглися й дійшли до наших часів, минуло понад 900 років. Протягом цього часу наш нарід пройшов довгий тяжкий шлях національного й культурного розвитку. Кожний визначний твір, чи то писаний ще літописцями гусячими перами, чи в пізніші століття нашими клясиками і науковцямь. чи створені нашими сучасниками — все це наш національний скарб.

Ми, українці, як кожен нарід, гордимося добрими здобутками та їхніми творцями. Такі твори не вмирають передчасно, бо вони правдиво змальовують різні періоди життя нашого народу, його боротьбу проти ворогів, показують рівень культури, мову, тодішнє мистецтво, якими жили наші люди.

Коли візьмемо статистичні дані, зокрема про видання книжок, які були чи не найголовнішим показником рівня культурного й мистецького розвитку нашого народу, то побачимо, що від 11 століття, тобто від появи першої рукописної української книжки — Остромирового євангелія* що її написав у 1056-57 рр. київський дяк Григорій, до 14 століття нараховано 700 рукописних книг, а з 15 по 17 століття включно рукописних та друкованих книжок нараховано 25 тисяч.** На жаль, ці відомості торкаються не тільки України, а всієї території Росії та захоплених нею країн. Проте з певністю можна сказати, що в Україні було переписано чи й написано та надруковано книжок більше, ніж в Московії бо й освіта в ті часи в Україні стояла значно вище, ніж в Московії — перша вища школа, академія, та перші друкарні були відкриті в Україні.

Серед слов'ян, як стверджує проф. О. Лотоцький,*** першими в друкуванні книжок були чехи, бо вони стояли ближче до Заходу. Вони випустили першу книжку в 1468 р. А вже за ними стояли українці, що видали першу українську книжку слов'янською мовою, з особливостями живої української мови в 1491 р. Це були перші дві книжки для потреб українського населення — Октоїх та Часослов, що вийшли в друкарні Швайпольта Фіоля в Кракові. Тим часом перша російська книжка в Москві вийшла через 73 роки, тобто в 1564 р. Надрукував її відомий першодрукар Іван Федоров з допомогою білоруса Мстиславця. Але Московщина в ті часи була настільки темна, що після виходу третьої книжки, люди напали й спалили друкарню й самого друкаря хотіли вбити, бо він, мовляв, був зв'язаний з нечистою силою. Але про це сьогодні російські історики не згадують. Рятуючись від небезпеки, Федоров тоді втік, разом з Мстиславцем до Білоруси, а потім переїхав до Львова, де організував нову друкарню.

*Остромирове Євангеліє — найдавніша староукраїнська кирилицька пам'ятка. Переписав її з староболгарського оригіналу київський дяк Григорій в 1056-57 рр. для новгородського посадника Остромира, що був намісником київського князя Із'яслава Ярославича. Має вона 294 аркуші. Щоб виготовити пергамент для такої книжки, треба було обробити (вичинити) не менше, ніж 150 шкур ягнят або козенят. Це дає уяву, як дорого коштували тоді книга. (YPE, том 10, стор. 417).

** Дм. Антонович. Українська культура. В-во YTTI, 1947, стор. 69.

*** Дм. Антонович. Українська культура. В-во YTTI, 1947, стор. 71.

Але в третій чверті 16 століття друкарство в Україні вже швидко розвивалось: відкривались нові друкарні у Львові, Острозі, Дермані, Почаєві, Луцьку, Крем'янці, Житомирі. В самому Києві працювало три друкарні, а найбільша з них — друкарня Києво-Печерської Лаври. Українські видання розповсюджувались по всіх східніх країнах, навіть неслов'янських, як Румунія, Угорщина, Молдавія. Не було тоді в Україні й цензурних обмежень.

Але після горезвісного Переяславського договору, з середини 17 століття Москва вже вимагала надсилати все до них на цензуру, запровадивши суворий нагляд за друкарнями, а також вимагала дотримуватись великоросійської граматики. А за непослух накладала великі штрафи, аж до покарання смертною карою. На цьому полі довго тривала завзята боротьба, але друкарство, зрештою, було так спаралізоване московською владою, що протягом років виходило лише по 2-3 книжки за рік. З цього бачимо, яке прогресивне значення для України мав Переяславський договір, як про це пишуть сучасні історики.

А вже в 1876 році прийшов знову погром на українське друковане слово. Цар Олександер II видав таємний височайний указ, яким заборонялося друкувати все, крім красною письменства. При цьому заборонялося перекладати з інших мов, а також ставити українські вистави й друкувати драматичні твори. Тоді ж було закрито низку українських культурних організацій, українську пресу, усунено з університету низку професорів. Тільки Галичина мала більше національної волі, бо була тоді під Астрією.

Рік 1905 трохи полегшив обставини в Україні, але небагато. Зате бачимо, яким розквітом забуяло українське життя з вибухом революції й утворенням української самостійної держави. Уже в 1917 р. вийшло в Україні 747 книжок, у 1918-му — 1084, але в 1919 — 665, бо з півночі в Україну вже сунула збройна московська навала.

З приходом більшовиків кількість українських видань починає зменшуватись. Так у 1920 р. українською мовою вийшло 457 книжок, а російською в Україні — 369; у 1921 українською мовою — 214, а російською — 448; у 1922 українською — 385, а російською — 927.

Розподіл паперу на республіки робила Москва, отже в її руках було все книгодрукування. Одно видавництво в Харкові, що заплянувало видати в 1933 р. 252 книжки, видало лише половину і то малими тиражами.

А щоб зломити потенціял літературного фронту в 1933-37 роках виарештовано (більшість знищено) 240 українських письменників.

Англійський науковець Альберт Пайні надрукував наукову працю Ріст і падіння Сталіна, де читаємо, що Сталін у 1934 році, не читаючи, підписав 384 списки арештованих До розстрілу. Це становить близько 4 мільйони людей, Зрозуміло, що серед них більшість було українців, бо й на засланнях українці становлять 60% всієї кількости.

В наслідок цих масових арештів серед письменників було видано таємний обіжник, де названо 5 тисяч заборонених книжок. Другим об'єктом наступу було українське шкільництво. Щоб підготувати ширший наступ русифікації, між 1933 і 1937 рр. було проведено великі чистки в шкільній мережі. За тодішніми повідомленнями радянської преси, було викинуто з учбових закладів 24 тисячі вчителів. Особливого широкого розмаху набув цей розгром українських культурних сил, так званого культурного фронту, у 1934 р., коли застрелився нарком освіти Микола Скрипник, а перед тим, побувши з Аркадієм Любченком на селі й побачивши голод, вимирання цілих сіл, покінчив самогубством Микола Хвильовий. А в 1937 році пішов шляхом самогубства і голова Рарнаркому Панас Любченко.

Ще педед цим московська влада у 1933 р. ліквідувала всі українські школи на Кубані, де було вже 240 українських шкіл, перевівши їх на російську мову викладання. Там же перевела зросійщення педагогічних технікумів в Краснодарі (обласний центр Кубані) та в столиці Полтавській, а також ліквідувала українські відділи при Краснодарському робітфаці, при Педінституті та Сільсько-господарському інституті. В самому Краснодарському робітфаці тоді навчалось на українському відділі 160 студентів.

Одночасно заарештовано й розстріляно викладачів мови та літератури в Краснодарі проф. Шалю та Семена Боклаженка, а разом з тим закрито було й український клюб в Краснодарі та українську книжкову крамницю.

У той же 1933 рік ліквідовано й українські газети: одну в Краснодарі, як додаток до російської газети Красное знамя та Червону газету в Ростові. В Краснодарі редактором додатку був комсомолець, а пізніше партієць письменник Омелько Розумієнко, а в Ростові поет Іван Луценко та письменник Іван Добровольський. Розумієнка пізніше було заарештовано. Іван Луценко мусів тікати геть далеко на північ Росії, а Добровольський опинився на Далекому Сході, звідки писав листи, що там, на Зеленому Клині, де теж були українські школи, все українське життя зліквідовано.

Ростов на Дону тоді був центром Північно-Кавказького Краю. Український відділ при обкомі партії очолював тоді член партії Федосій Чапала. Його теж було арештовано й розстріляно.

До ліквідації українізації та українських учбових та культурних організацій на Північному Кавказі, зокрема на Кубані, у Ростові виходив російською мовою журнал "На подъеме", де був український відділ, журнал Кубанським шляхом, а згадувана тижнева Червона газета містила також літературні сторінки.

З письменників можна згадати І. Коржевського, Василя Очерета, Омелька Розумієнка, Івана Луценка, Спиридона Добровольського. Дехто з них є автором низки романів та повістей. Найбільше відомі стали пізніше Добровольський, Розумієнко, Луценко та Василь Очерет, що став писати під псевдом. За малими винятками, всі ті люди були репресовані, а дехто й розстріляний. Так благотворно вплинув старший брат на українське життя на Північному Кавказі.

Слідом за ліквідацією всього українського культурного життя на Північному Кавказі, зокрема на Кубані, було вивезено на північ Росії населення трьох найбільших українських станиць, зокрема із станиці Полтавської, де був Педагогічний технікум та українські школи, де щороку пишно відзначали Шевченківські свята. У цій операції, як бачимо із спогадів кілишнього генерала НКВД Орлова, брало участь 12 тисяч

військ НКВД. Вони оточували кільцем кожну станицю, і все населення мусіло проходити повз спеціяльну комісію НКВД.

Проти імен кожного на списку та пашпортах ставили відповідні літери: А, Б або В. Перших, переважно мужчин-козаків, відокремляли й розстріляли поблизу станиць. Тих, що з літерою Б — забрали на заслання, а третіх — на переселення на північ. їх вивезли товаровими вагонами, а тими ж самими вагонами привезено росіян та білорусів, щоб заселити спорожнілі станиці.

Деталі цього звірячого нищення людей та ліквідації українізації в станиці Полтавській розповідала авторові цих рядків дівчина з станиці Полтавської, батька якої там було розстріляно, а брат покінчив самогубством на засланні. Знаю ці деталі й від інших осіб, з якими я вчився, та від людей, що керували українізцією. До речі, під час ліквідації українізації на Кубані, на Далекому Сході та в сусідніх районах з Україною — на Вороніжчині та Курщині, — в Інституті Шевченка в Харкові була саме виставка українських видань на Кубані під гаслом Українські письменники на Кубані. Але одного дня прийшов енкаведист (НКВД містилось тоді на сусідній вулиці) й наказав прибрати ту виставку про Кубань.

Так благотворно допомагав старший брат відсталій Україні і це, як пишуть тепер, мало прогресивне значення.

НКВД спеціяльно стежило поза межами України, хто розмовляє українською мовою, хто читає українські книжки. Один учитель, що живе тепер в Австралії, якому після заслання дозволили жити поза межами України, розповідав, що оселився він біля Ростова на Дону. Коли-не-коли брав книжки з місцевої книгозбірні. Бібліотекаркою була українка. Одного разу він запитав, чи є в них і українські видання. Вона вже була добре знайома з ним, приятелювала. Вона сказала, що має й українські, але не радить йому випозичати, бо періодично приходить людина з НКВД і бере список тих, що випозичають і українські видання.

Масові арешти серед письменників набрали тоді такого розміру, що кожен був готовий, що по нього вночі приїде чорний ворон. А тому в Харкові, в Будинку письменників Слово, кожен щоночі палив рукописи, де було хоч трохи патріотизму та моментів, що могли б стати для енкаведистів приводом до арешту. А тому навколо будинку Слово взимку 1934 р. сніг був чорний від паперової сажі з димарів.

А що українська мова стала в устах людей для НКВД ознакою націоналізму, то в містах люди вже боялися розмовляти своєю мовою. Не даром же й на допиті письменника Івана Багряного слідчий Герсонський кричав: До каких пор ты, сволочь, будешь говорить на этом сабачьем языке?! А це ж діялось в установі, яка репрезентувала владу та її законність.

Терор і русифікація дійшли до того, що, коли за статистикою за 1928 р. в Україні шкіл з українською викладовою мовою було 85%, то за тими ж радянськими даними по війні було вже тільки 65%.

Одночасно зменшувався і відсоток українських видань, порівнюючи з російськими. Якщо українці в 1962 р. становили 20% всієї людности СРСР, то книжок українською мовою того ж року, за статистикою СРСР, надруковано лише 8%, порівняно до всієї книжкової продукції СРСР. На одного росіянина в Радянському Союзі в 1963 р. пересічно припадало 9 друкованих книжок, а на одного українця лише 2 книжки українською мовою. До того ж в Україні видають велику кількість видань російською мовою, тоді як в Росії немає жодного українського видання, жодного українського видавництва, жодної української школи чи організації.

За тією ж статистикою в 1963 р. в Україні надруковано 7599 книжок, але з них українською мовою тільки 3321, а російською — 4278. Отак Москва розв'язує національне питання в Україні та в інших неросійських республіках. За тією ж радянською статистикою бачимо, що тиражі українських видань щороку зменшуються. Наприклад, у 1962 р. загальний тираж усіх українських книжок, виданих в Україні, становив 87 мільйонів 58 тисяч, а в 1963 тільки 76 мільйонів 667 тисяч. Отже за

один рік зменшилось на 10 мільйонів примірників. Зате в той же самий час в Росії тираж російських книжкових видань зріс на 15 мільйонів.

Та порівняймо Україну хоч би з Угорщиною. В Україні в 1963 р. на 45 мільйонів населення випущено 76 мільйонів книжок, а в Угорщині, яка має 10 мільйонів населення, в тому ж році видали угорською мовою 80 міл., бо там опіка старшого брата й русифікація ще не має тієї сили, що в Україні.

А ось про новіші часи на видавничому полі: каталог Нові книги України за 1970 р. подає, що мають видати 1668 книжок українською мовою, але подібний каталог за 1973 р. подає вже тільки 1059 книжок українською мовою. А в каталозі на 1974 р. це число впало до 856 книжок, отже проти 1970 року зменшилось вдвічі. А як врахувати, що з тих заплянованих ще з 25% не буде з різних причин надруковано, то картина виглядатиме ще гірше.

Збірник Печать СССР подає, що в Україні в 1961 р. видано 4041 брошур та книжок українською мовою, а в 1968 р. лише 2944. Отакими швидкими темпами йде русифікація українського народу. Тим часом російською мовою, навпаки, щороку в Україні друкують все більше й більше. Так в 1956 р. було надруковано російською мовою 3200 публікацій, у 1960 3893, у 1965 — 4023, у 1970 — 4682, а в 1972 — 5497 публікацій. З тих же статистичних відомостей бачимо, що останнім часом російські видання в Україні переважають українські на 80-90%. У 1973 р. в Україні видано 131 серійне видання, а російською мовою — 264 назви, до того ж тиражі російських видань значно більші.

Коли ще поглянемо на тиражі пропагандивних видань, то побачимо, що на них паперу не шкодують: за радянською статистикою, на пропаґандивні й політичні видання давалося 33% загальної кількосте, а на художню літературу тільки 9%. А київський Блокнот пропагандиста, що виходить двічі на місяць, друкують 435 тисяч примірників.

Не краще стоїть справа і з виданням газет. Більшість їх виходить російською мовою. Лише в 1962 р. переведено на російську мову 15 газет. Видання Статистика СССР подає, що загальний річний тираж усіх українських газет в Україні становить 2.752.558 прим. Але в той же час тираж самої російської газети Известия становить 2.820.000.

Книжкова й газетна продукція СРСР у 1973 р. виглядала так: у відсотках російською мовою друкувалось 80.4, а українською — 3.9.

Та якщо декому здається, що все ж в Україні друкується більше видань українською мовою, ніж російською, якщо хтось подумає, що попередньо подані відомості застарілі, то для доказу радимо взяти Щодекадний бібліографічний бюлетень, що його видає Державний комітет Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі. Ось чч. 22, 23 і 24 за серпень 1980 р. Візьмемо перше. Підрахувавши, скільки яких публікацій вийшло, побачимо, що українською мовою протягом першої декади серпня 1980 р. вийшло 47, а російською — 58. Про велику різницю в кількості видань промовляє й те, що російською мовою щотижня виходить каталог видань, що має 88 стор., а український Щодекадний бюлетень друкують лише на 23 сторінках, у якому більшість видань російською мовою, як подано вище.

Читачі київської Літературної України ще минулого року бачили, що в 1980 р. був у газеті відділ чи колонка: Нові видання, але цього року його вже немає. Можна бути певним, що його зліквідували, щоб читачі не бачили, що останнім часом книжок російською мовою виходить більше, ніж українською. А це ж був яскравий показник русифікації.

Давніше майже в кожному числі був куток Навколо слова, де критикувалося видання за недобру мову, русизми, стилістичні викрутаси, але тепер цього кутка вже майже не буває. Та й не диво, бо ж уже і в словниках зустрічаємо такі суто російські слова, як сахар, вторгаться, вагомий, нанос, а за слово русифікація ще в 1934 році один автор зазнав критики в російській пресі.

Окрема тема, що свідчить про русифікацію й винародовлення — це вивожування чи забирання з України населення , на цілину, молодь до технічних шкіл у Росії (по 200-300 тисяч щороку), звідки їх мало повертається в Україну. Про це широко подано в Сучасності ч. 2 (162) за 1974 р. у статті Мирослава Прокопа Перемішування населення СРСР і Україна.

Як іде русифікація на видавничому полі, бачимо й з того, що в 1963 р. відбулась в київському в-ві Литвидав нарада письменників. Директор в-ва доповів, що в річному пляні 263 назви, але з них лише 85 назов українських письменників, а решта — переклади з російської та інших мов. Це обурило письменників, і Марія Пригара назвала в-во не Дитвидав, а Перекладвидав.

Одночасно письменники критикували тиражі дитячих видань, які щороку зменшуються: давніше пересічний тираж дитячої книжки був 90 тисяч, а тепер лише 30 тисяч.

У газеті Літературна Україна полтавський гуморист Ковінька писав, що якось відвідав він село Лютенька на Полтавщині. В сільраді йому скаржилися, що вони передплатили на на 10 тисяч українських газет та журналів, а їм прислали цілу купу російських, які дійсно купою лежали на шафі, бо ніхто ними не цікавився.

* Статистичні відомості подаємо за виданням Печать СССР, Летопись периодических изданий СССР — 1971-1974 рр., каталоги Нові книги України та розвідки на цю тему, надруковані в Сучасності ч. 10 — 1972 р., ч. 4 і 6 — 1974 р., ч. 3 — 1975 р., ч. 3 — 1976 р., а також Щодекадний бібліографічний бюлетень ч. 22, 23 і 24 з серпня 1980 р.

В іншому числі тієї ж газети Марія Пригара та Наталя Забіла писали, що твори орденоносця Олеся Гончара, видані в Москві російською мовою, можна знайти й купити в кожній українській книжковій крамниці. Але творів того ж автора, виданих у Києві українською мовою,

не можна дістати навіть в книгарнях поблизу Києва. А поет Петро Дорошко писав в тій же газеті, що він об'їхав три області з літературними виступами й побачив, що по книжкових крамницях майже немає українських видань. А в селі Купичеві, поблизу Колодяжного на Волині, де жила славна Леся Українка, у будинку культури серед книжок, розкладених перед покупцями, не було жодної української книжки, ні з прози, ні з поезії. Отак виглядає московський інтернаціоналізм на практиці.

Нечувана русифікація провадиться по всіх ділянках українського життя. У 1964 р. прибув з Одеси до Мельборну пароплав по пшеницю. Серед обслуги пароплава багато українців, що видно було не тільки з мови, а і з списка всіх, що працювали на пароплаві. Але в пароплавній книгозбірні не було жодної української книжки. А коли я звернувся до капітана й запитав, чому такий стан з книжками, він нахабно зміряв мене очима з голови до ніг, а потім сказав: А разве Киев это не Росссия? І це відповів член партії, відповідальна людина. Мимоволі хочеться запитати, чи може бути щось подібне на пароплаві з Греції, з Німеччини, Франції чи навіть з Росії, де не було б літератури рідною мовою?

За радянською статистикою, у 1963 р. на 10 тисяч населення Росії припадав 161 студент, а в Україні на ту саму кількість населення — тільки 129 студентів. Також на 10 тисяч населення в Росії було 33, але в Україні тільки 16 науковців.

Такий стан і з театрами. З доповіді голови Раднаркому УРСР Коротченка довідуємося, що в Україні в 1960 р. був 61 професійний театр. Але з того числа тільки 30 українських, а решта російські. Зрозуміло, що сьогодні цей стан ще погіршився. В Одесі з шести театрів сьогодні тільки один український. Відомо також, що кілька років тому в Дніпропетровську зрусифікували оперу, прислави з Москви своїх адміністраторів і мистецьких керівників.

Та русифікація не тільки жорстока, а часом буває й кривава. Французький письменник й історик Ролянд Гошер написав і видав

книжку Опозиція в УРСР, в якій поруч багатьох інших фактів розповідає один жахливи випадок, пов'язаний з протестом проти русифікації. Цю подію Р. Ґошер подає на підставі свідчень колишнього професора Харківського університету Ратгавза, який у 1962 році переїхав до Ізраїлю. У 1951 році, як свідчить професор, ще за життя Сталіна, українські студенти Харківського університету відмовилися складати іспити російською мовою. Тоді 800 із них зазнало репресій: багато вислано на Сибір, а 33-ох, на підставі вироку закритого суду, розстріляно. Через 10 років після того проф. Ратгавз був у Києві й пішов відвідати ректора Київського університету. Це було 23-го травня 1961-го року. Біля університету Ратгавз побачив авта НКВД. У коридорі університету були енкаведисти, а під стінами стояв довгий ряд студентів з піднесеними догори руками. Енкаведисти перевіряли, чи на руках тих студентів немає слідів чорної фарби. Причиною того слідства, свідчить проф. Ратгавз, було те, що на стінах, на підлозі і навіть в підвалах семи будинків університету була намальована чорною фарбою цифра 33. Проф. Ратгавз вважав, що в тому малюванні мусило брати участь щонайменше сто студентів. Символ 33 появився в той час теж на стінах університету у Львові. Так студенти Києва і Львова відзначили те криваве десятиліття.

Тож і не дивно, що коли в одній технічній школі у Львові якийсь студент запитав лектора, чому він читає лекції російською мовою, адже всі слухачі українці і їм зрозуміліше, коли б виклади були українською мовою, то наступного дня КҐБ викликало батьків того студента й допитувалось, хто намовив їхнього сина ставити такі питання.

Навіть коли у Львівському університеті створився гурток прихильників української мови на чолі з професором-мовником і вони постановили розмовляти між собою лише своєю рідною мовою, то у львівській газеті появилася стаття під назвою Гнилизна, і тих студентів і професора було виключено з університету. Отакий жорстокий той московський інтернаціоналізм.

Відомо, що на цілину вивезено великі тисячі українського люду, але там не відкрили жодної української школи, не видають жодної української газети. Влада це пояснює тим, що люди самі не бажають. А коли група ініціяторів почала вживати заходи, щоб відкрити українські школи, то цих ініціяторів відразу розкидали в різні кінці Казахстану, і справа погасла.

Можна ще наводити тисячі нових прикладів з найновішої статистики в СРСР, що свідчить про заходи до тотальної русифікації. Досить сказати, що в Харкові 8 років тому було тільки 5% українських шкіл, а сьогодні вони всі переведені на російську мову. Не краще й з університетами та інститутами в Україні. Сьогодні вони майже всі цілком русифіковані. Лише в деяких ще викладають українську мову та літературу, а решта предметів викладається російською мовою. І не дивно, що учні десятирічок часто самі просять вчителів читати їм лекції російською мовою, бож до університетів та технічних вузів доводиться складати іспити російською мовою. До того ж всі установи, організації, все листування провадиться російською мовою. Нашу мову зробили непотрібною.

Для прикладу, можна згадати, як ця русифікація переводиться в життя. У 1939-40 р. в Першому Медичному Інституті в Харкові три професори викладали ще українською мовою. Це були проф. Фінкельстейн (мікробіологія), проф. Міл-лер (хемія) та лектор санітарної гігієни Анастасія Соболь. У 1941 р. Москва призначила на місце директора д-ра Ловлі, якого заарештували, Гаспар яна. Тоді ж було винесено постанову в Москві, що всі кращі інститути в республіках стають інститутами союзного значення. Тож, прибувши до Харкова й почавиш працю, Гаспар'ян по черзі викликав тих, хто ще викладав українською мовою й запропонував перейти на російську мову. Проф. Фінкельстейн попросив дати йому такий наказ у письмовій формі, але Гаспар'ян сказав, що ніякого писаного наказу він не дасть, бо це є постанова уряду. Так ліквідували там рештки викладання українською мовою.

Але якщо 15-20 років тому про окремі випадки перешкод у розповсюдженні літератури або про малі тиражі видань, про недобру мову в окремих виданнях можна було писати в газетах, то після падіння Шелеста й це заборонене.

Адже на з'їзді письменників України у присутності Шелеста письменники скаржились, що книжки видають дуже малими тиражами. Наприклад, замовлень є на 300 тисяч, а друкують ЗО тисяч. Письменники вимагали, щоб папір ділили, як хліб, на кожну людину, але Росія, протягом всіх років від часів революції, для України давала надзвичайно малу кількість. А тому й виходило, що всі видання про минуле України, про успіхи наших театрів, мистців, про героїв часів козаччини — все це друкувалося з найменшими тиражами. Наприклад, чудові спогади Миколи Садовського Мої театральні згадки, про героїчне минуле українського театру, про те, як московська влада перешкоджала, забороняла його існуванню, видали тільки 3500 примірників, хоч Максим Рильський, який написав передмову до цього видання, висловив у ній радість, що видавництво погодилося видати цю корисну книжку масовим тиражем... Спогади Богдана Тобілевича про свого батька, славного корифея українського театру Панаса Сак-саганського, видали тиражем 2 тисячі, монографію про автора опери Катерина та автора Історії Україні-Руси М. Аркаса •— лише одну тисячу прим. Спогади артистки Софії Тобіле-вич, дружини драматурга Карпенка-Карого (Тобілевича) — 2500 примірників. Навіть збірник сильветок різних діячів українського театру, мистців, корифеїв, автором якого був сам Максим Рильський (Про мистецтво) надрукували всього півтори тисячі. Можна б згадати про книжки, тиражі яких були всього по 300-500 прим., але й цього досить для характеристики обставин.

Русифікатори України дійшли навіть до такого абсурду, що в Україні тепер не можна післати телеграми українською мовою до іншого міста чи села в Україні, тоді як з Австралії чи іншої країни можна слати телеграми латинкою, але українськими словами.

Наприкінці ще варто згадати, що русифікація України йде в парі з винародовленням нашої нації так шляхом влаштовування штучного голоду, як і триманням населення у злиденних обставинах.

Ще за царських часів приріст населення України доходив до 21% щорічно, а за переписом 1959 та 1970 рр. ці показники зменшились в Україні до 9°/о. Але пересічний приріст населення СРСР становить 16%, а в Росії 13%.

Таким чином всі ці відомості свідчать, що це не одинокі випадки, а широкий плян московського уряду швидкими темпами ліквідувати всі національні мови в СРСР, крім російської, а найперше українську, щоб створити єдиную недели-мую Россию з одною мовою, одними звичаями-

І хай не здивує читача, що тепер в Києві, Полтаві, Чернігові, Дніпропетровську та інших містах чимало батьків самі звертаються до відділів освіти чи шкільництва з проханням перевести школи на викладання російською мовою. А що у школах з рос. викладовою мовою перевагу в прийнятті до школи мають росіяни, то чимало української молоді міняє українську національність на російську, бо все життя, всі організації, установи зрусифіковано. Отже українську мову влада зробила непотрібною, і це найбільше русифікує населення. Отже зроблено дуже хитро й підло. А зовні представники влади кажуть, що у них повна національна воля: хочеш іди до української школи, хочеш — до російської. Тільки людям з українською мовою немає місця на рідній землі в урядових та інших установах.

Та ось ще новий доказ: на одному з недавніх виступів Л. Брежнєв сказав: Хто не хоче вивчити російської мови, той ставить себе поза межі нашого суспільства.

Так Москва русифікує Україну.